

Karácsonyi olvasónapló

Önvallomások és tükörcarcok

SOKSZOR ÉS SOKAN elmondták; divat manapság önvallomásokat írni és — olvasni. A vallomásnak, az önmegmutatásnak közvetlenebb, áttételek nélküli lehetősége nyílik meg ebben a műfajban, mely ha stilizált is, megengedi azt a szubjektivitást, közvetlenséget, ami a regényben áttételesen jelentkezhet csak. Az írónak nem kell alakok és témák mögé rejtőznie. Szinte csábítja az olvasót; itt vagyok, ilyennek látom önmagamot és a világot! S hogy mégsem egészen olyannak látja? Nos ez a némileg „megfésült” önarckép még izgalmasabb és talányosabb teszi az önvallomásokat, s még vonzóbb feladattá azok megfejtését és értelmezését.

Abban a könyvművészeti remekelésben, mely a *Kner-nyomda* tevékenységét épp úgy dicséri mint *Szántó Tibor* tervező munkáját, a *Názáreti Jézus történetében Vas István* az önmegmutatásnak és öntudatának egy sajátos, az ő művészi nagyságához méltó megvalósítását választotta. Voltaképp nem tett egyebet, mint az evangéliumi történetek, pontosabban azok *Károli Gáspár* által készített fordításai alapján *Fra Angelico* festménysorozatát is figyelembe véve elmondja *Jézus történetét*. A két hónap, amit a kötetzáró költemény tanúsága szerint e munkára fordított, arra is alkalmas volt, hogy *újraélje* mindazt, amiről az evangéliumok beszélnek, megélje *Jézus* jelenvalóságát és hiányának fájdalmas tudatát, szembesítődjék a belőle kisugárzó kegyelemmel, hogy utána mind erősebb legyen benne az a *kétség*, amit ott él minden emberben, s amelyet legélesebben *Tamás* fogalmazott meg, a „hitetlen”, aki az örök emberi kiváncsiság és megtagadott megalkotni-vágyás jelképe. Vas István nyomatékosan hangsúlyozza, hogy ezzel az örök emberi kettősséggel közelített a szövegekhez, egy olyan *kétkedő meggyőződés*rel, mely *volta* képp egész *írójának* egyik alapvető jellemzője.

Amikor Vas István e valóban kivételesnek nevezhető kiadói megbízás alapján a názáreti Jézus történetét *újraelmélkedte*, voltaképp *ön* maga emberségével találkozott a szöveg alkotása közben, s amit abból megmutat, abban a mi magunk emberségére is ismerhetünk.

TAKÁCS GYULA rendkívül találó képet választott kötete illusztrálásul. A költő egy ha-

A názáreti Jézus története (Fra Angelico festményei). Az evangéliumokból Károli Gáspár fordítása alapján írta Vas István. (Helikon)
Takács Gyula: Tükrök szava, betűk arca (Szépirodalmi)
Boldizsár Iván: Szülőföldünk, Európa (Szépirodalmi)
Karinthy Ferenc: Óvilág és Újvilág (Szépirodalmi)

talmas mező közepén áll, mondjuk kertben, amelynek hátterében ott fénylenek a pannon dombok, az a környezet, melyben regényeinek egy része játszódik, közvetlen környezete pedig mintha arra várakoznék, hogy az ember megszeli magát, termőre fordítsa, és egykor majd itt is boldogan szöködjék a mitológiának azok a kedves alakjai, amelyeket oly sokszor jelenített meg költészetében.

Egy élet története, egy ember költővé gondolkodóvá érlelődése — íme, ez a könyv tartalma. De mi ebben az érdekes? — kérdezi az olvasó. Nos, a válaszért alighanem mélyen kell leszállnunk a sorsba, hogy tanulságait általánosíthassuk. Takács Gyuláról sokszor elmondták már kitűnő méltatói, hogy a huszadik század utolsó negyedében is megmaradt természeti embernek, olyan gondolkodónak, aki úgy hiszi, hogy a görög filozófiának a ma számára is van meghallásra érdemes mondanivalója, amikor az embert arra figyelmezteti: megvan az a képességünk, hogy a jelenségekből a lényegre következhessünk. Ezt az adottságot őrizi érintetlenül Takács Gyula költészete. S ezt követelhetjük végig kötetének önállósaiban, emlékezéseiben és beszélgetései során.

MÁS, DE NEM KEVÉSBE IZGALMAS kettősség villan fel Boldizsár Iván tanulmányában, amelyeknek egy része különösen akkor tanulságos és időse-
rű olvasmány, amikor újra meg újra szembesítődünk a kérdéssel: mit jelent ma, itt és most európainak lenni. Egy közműveltség, de aki másirányú megbi-
zatásai közepette is érintetlenül őrizte meg magában írósgága legmélyebb tartalmait.

A kötet ciklusai közül — melyek között az író előszava is segít eligazodnunk — ilyen ér-

telemben az *In memoriam I. GY. és R. M.* a legizgalmasabb és legtanulságosabb. Hiszen kit is tekinthetnénk igazabb és hitesebb kalauzunknak, mint *Illyés Gyulát*, aki oly magától értetődő természetességgel egy-
sítette magában az európaiság és magyarság legértékesebb tartalmaival? S kitől tanulhatnánk mélyebben megismerve hűséget, mint attól a *Radnóti Miklóstól*, aki élete legborzalmasabb pillanatában is egy idilli, az európai költészet legősibb tartalmaira visszhangzó képet villantott fel a tóra lépő apró pásztorleány alakjában? A velük való kapcsolatát Boldizsár Iván nem dimenzionálja túl, de amit elmond, így is messze túlmutat két ember személyes találkozásainak történetén.

Természetesen igazságtalan ezt az egyetlen ciklust kiemel-
nünk Boldizsár Iván új kötetéből, hiszen a tanulmányok egy-
másutánjából a század magyar történelmének sok feszült helye-
zete felsejlik, s az író megértő társunkként segít ezeket értel-
meznünk.

KARINTHY FERENC új kö-
tetéről már csak azért is érde-
mes a Boldizsár Iváné mellett
szólnunk, mert Karinthy *Alvilági naplójának* egy része éppen Boldizsár Iván múltidézésével vitázik. S majdnem mindvégig hangos és félhangos viták sorát tartalmazza e szabálytalan-
ságával megejtő kötet, melynek egyik legrokonzenesebb vonása, hogy makacs küzdelmet vív benne írója az irodalom embe-
ri vonatkozásairól, azért a *hitelért*, (amelyet érzése szent-
reint a „szélhámoságok” kikez-
dtek. Az *Óvilág és Újvilág* című kötet igazi olvasmány. Kicsit félve írjuk le e jellemzést, hiszen manapság az „olvasmá-
nyos” kitételhez némi rosszálló mellékértelmezés is társul, holott az irodalom fogalmához azért mégis hozzátartozik az is, hogy olvasni lehessen. Nos Karinthy Ferenc naplójegyzeteit, önvallo-
másait nemcsak olvasni lehet, nemcsak izgalmasnak nevezhetők, hanem eközben olyan nyit-
tók kérdések sorát is felvetik, amelyek nemcsak születésük pillanatában voltak fontosak, de időse-
rűségükben ma is megmozdítanak.

Izgalmas? Tanulságos? Érde-
kes? — Nehéz megmondani melyik minősítés illik leginkább Karinthy Ferenc új kötetére. Maradjunk annál — s aligha-
nem ezzel mondjuk a legtöbbet — nehéz letenni.

Rónay László

Tévénapló

Szeretett ismerőseink

A televíziózás történetének krónikásai megemlékeznek azokról az időkről, amikor a *beszélő ember*, az *emberi arc* huzamos mutatója tévészerű-
lenné ítéltetett és a képer-
nyőről száműzetett. Azóta törté-
tént egy s más, egyebek között kiderült, még a tévére is igaz, hogy *nincs mi csodálatosabb az embernél*. A televízió — sokak számára — *legszebb perceit* éppen portréműsoraival, azokkal a riport vagy dokumentum-
műsoraival szerzi, amelyek

fejezettség tragikus mozzanata nélkül is megrendítő lenne. Ez a józan, szikár, elnyűtt testű és ép szellemű asszony úgy volt egész életében a sors kiszolgál-
tatottja, hogy közben sohasem vált annak játékszerévé. Por-
szemként hányták-vetették a nagypolitikai széljárásai — Fel-
vidéken élte, majd onnan áttétele-
pítve Baranyába — de a magát kénytelen megadó kis-
ember végig megőrizte életere-
jét, erkölcsét, tartását.

A másfél órás dokumentum-

megnyerőbbnek, szerényebb-
nek, bölcsőbbnek, kiegyensú-
lyozottabbnak, szeretetremé-
lőbbnek mutatkozni. A jó szí-
nész (művész) pedig képes is
rá, hogy *minél hitelesebben*
hozza a közönség kegyébe fér-
köző figurát. A néző pedig ki-
szolgáltatott a legnagyobb fül-
lentéseknél is: nincs módja el-
lenőrizni az önarcképek hite-
lességét. Ez bizonyára annak az
álszemérmes, örökölt állapot-
nak is terméke, amely szerint
a művészek, közszereplők ma-
gánélte, privát gondolatait
csak akkor tartoznak a közön-
ségre, ha az illető külföldi. De
mivel a publikum kíváncsisága
évtizedekkel a Színházi Élet
kimulta után is multhatatlan,
időnként csak-csak engedünk
a puritán elvekből. Sajnos, ak-
kor aztán legtöbbször pletyka-
szinten.

A televízió *Mestersége*: szí-
nész sorozatának kifogástalan
a szándéka. A meghívott mű-
vészekkel az általuk választott
beszélgetőtárs-riporter *pályá-
jukról* beszélget, miközben ki-
kerekedik a vendég *emberi*
portréja is. Nem házasságai,
változó és gazdagodó otthonai,
hanem *gondolkodása* tükrében.

Szombaton este *Kálmán György*öt mutatta be a sorozat,
Zsolt István nyugalmazott
ügyelő (és híres labdarúgó já-
tékos) közreműködésével. *Kálmán György* többször is
utalt arra a körülményre,
amely érezhetően zavarta: a
nagyvilágosságú kitarukko-
zás *egyszeri lehetőségének*
felhasználására. Ugyanakkor riporter-
térét is zavarba hozta a saját
egyszeri s egyben ilyen jel-
legű szereplése. E kettős zavar-
ból kissé kusza, csapongó be-
szélgetés sikeredett; a „nagy
lehetőség” kicsöpögött mind-
annyiunk markából. Mert *Kál-
mán György* színészként és em-
berként is érdekes. Áruklodott
erről nem egy gondolata, ame-
lyek közül sajnos egyik sem
őszkölte partnerét közbe-köz-
be vagy rákérdezésre. Aki jó
beszélgetőtárs csendes estéken,
az nem biztos, hogy igazán al-
kalmas riporternek is. (Amitől
persze *Zsolt István* egyéb érde-
mei cseppet sem csorbulnak.)

Kálmán György — mostani
portréja nyomán úgy képze-
lem — csöndes melábulál
szemlélt az eredményt. Sze-
rencse, hogy eleve úgy gondol-
ta: aki őt *ismerni* igyekszik,
szerepeiben, a színpadon fi-
gyelje.

Virág F. Éva

Felvétel közben: Illés János operatőr, Kálmán György, Zsolt István, Virág Katalin szerkesztő (háttal).
Sárospataki Györgyi felvétele

nagyszerű embereket avatnak
tisztelt és szeretett ismerőse-
inké.

A filmgyár és az MTV köz-
művelődési főosztályának kö-
zös vállalkozásában készült a
„*Nyugodjék békében*”, *Hánák Gábor* szerkesztő, *Havas Gábor* riporter és *iff. Schiffer Pál*
rendező munkája, egy nagysza-
bású filmszociográfiai sorozat
fejezeteként. Egyetlen szerep-
elője *Racsó Józsefné* fekete-
kendős paraszasszony, aki
1906-ban született és nem sok-
kal a forgatás után, 1982-ben
halt meg. A közeli veget persze
nem sejtette senki. De a sors-
nak ez a gyors döntése beavat-
kozott az emberi műbe: *új esz-
tétikai minőséget* kölcsönözve
a puritánul lefilmezett mono-
lógnak. Mert az önmagában
megrendítő, ha egy embert
utoljára látunk, utolsó vissza-
emlékezését halljuk, amiután
sorsa *végérvényesen* lezárul.

Racsó Józsefné monológja
persze a *visszavonhatatlan* be-

film is rövid volt, hogy meg-
fejezhetőek legyenek titkai (né-
melyiket az évszázados szemé-
rem tett felfedhetlenné)
amelyek segíthetnek a Racsó
néni után következő nemzedé-
ket erősnek, döntésképesnek,
szilárdnak lenni.

Közhely, hogy korunkban, a
népszerű embereket, ilyen-
olyan sztárokat termelő korban
hiányoznak az *igazi példaké-
pek*. A „*Nyugodjék békében*”
legszebb tanulsága, hogy az
igazi példaképek mégiscsak nem
is hősök. Köztünk járnak,
mindössze észre kell venni
őket, becsülni, kiválasztani kö-
vethető értékeiket.

Az emberi tiszteltetelméltó-
ság alkalmasint sztárok kivált-
sága is lehet. Irántuk természet-
esen eleve nagy az érdeklődés,
más kérdés, hogy a különféle
színész-művész portrék *meny-
nyire őszinték*. Azon a helyen,
ahol a népszerűség életfeltétel,
akár a levegő, érthető a törek-
vés minél rokonszenvesebbnek,

Muzsika X317-3 (436)

Bécsi dalest

Izgalmasan érdekes dalestet
rendezett székhelyén az *Oszták
Kulturális Intézet*: műsorán a
bécsi stílusú műdal korai mes-
tereinek, majd a nagy klasszi-
kusoknak művei szerepeltek.
Feltártak azok a kezdeménye-
zések, amelyekből Haydn, Mozart,
Beethoven, majd a legnagyobb,
Schubert dalköltészete kifejlő-
dött. A bevezető előadást tartó
Robert Schollum professzor hang-
súlyozta, hogy ezek a korai bé-
csi műdalok többnyire álcázott
színpadi jelenetek: s valóban
Johann Holzer, Niklas von
Ruff, Jan Václav Vorisek da-
lai, sőt Haydn egy-két dala a
kor bármelyik operájában benne
lehetett volna. A bécsi korai, te-
hát XVIII. század végi dalok
másik ága a biedermeier egy-
szerű, strofikus, a népies dalok-
ra emlékeztető típusába tartozik,
mint Steffan vagy Friberth mű-
vei.

Az érdekesség aztán az volt,
ahogy a műsor második részé-
ben a nagy klasszikusoknál
ugyanazt a két típust hallhattuk,
az éret klasszika magaslátán.
Így tehát a közönség pompás
zenetörténeti demonstráció tanú-
ja lehetett, a művészi élmény
mellett.

A dalokat *Margarita Kyriaki*
énekelte, Schollum professzor
zongorakíséretével. A művész-
nő hang adottságai nem túl ma-
gasrendűek, viszont rendkívül
átélt és érzelmgazdag az elő-
adása, pompás a szövegejtése. S
a két tulajdonság — mint Ro-
bert Schollum is kiemelte —
minden dalalköltészet és dal-inter-
pretáció alapja.

Várnai Péter

Vidéki színházi örjárat

Pécs — gazdag repertoár

Vasárnap véget ért a magyar
ház műsortervében szinte min-
den műfaj képviselteti magát, az
operától a bábjátékon át, a mai
magyar drámaig. S akkor még
nem említettük a balettegyüttest,
amely éppen az idei szezonban
ünneplte megalakulásának hu-
szadik évfordulóját. Erre az
alkalomra készült *Krámer György*
koreográfiájával a *Buon giorno*,
Signore című estjük. Az alapító
tagok közül *Bretus Mária* és
Hetényi János befutott aktív
pályafutását. Amennyire fájda-
lmas volt a búcsú tőlük, legalább
olyan örömet emészt *Holl István*
— tizenhárom évi távollét
utáni — visszaszerződése Meccsek-
aljár. A *Ványa* bécsi címszere-
pében nyújtott alakítása is igaz-
olta a személyéhez fűződő vá-
rako-
zásokot.

Csehov színműve előtt került
sor egyébként *Kálmán Imre*: A
bajadér című operettjének fel-

újítására, amellyel novemberben
szovjetunióbeli vendégjátékon
szerepeltek. Ezután a kamara-
színház következett G. B. *Shaw*
Candidájával. A közelmúltban
átadott Üttörőház adott otthont
az *Alice Csodaországban* című
meséjének bemutatójának, *Lewis*
Carroll regényét a rendező, *Jeney*
István alkalmazta színpadra. Si-
keresen mutatkozott be a társu-
lat a *Pesti Vigadóban*, *Nell Dunn*:
Gözben című darabjával.

Horváth Zoltán m. v. irányítá-
sával mutatták be *Donizetti* víg-
operáját, a *Don Pasquale*-t. A
bábtárogat egy meséjének és egy
musical bemutatót tartott. Az
évad hátralévő részének tervei-
ből csak címszavakban: *Szomorji*:
Bella, *Örkény*: *Tóték*, *Shakes-
peare*: *A makrancos hölgy*, *Her-
nádi*: *Hagyaték* (ősbemutató),
Russell: *Vértesszépek* (musical),
Puccini: *Gianni Schicchi* — *Kö-
peny*. Eredeti bemutatónak ter-

ezik meg *Hegyi Imre*—Kova-
lik *Márta* riportsorozatát, mely-
nek címe: *Lógok a rendszeren*.
Végelessé vált, hogy jövőre a
teljesen előregedett, korszerűtlen
nagyshírház — több évre — be-
zárja kapuit. Ezzel egyidejűleg
viszont megnyílik a reprezentá-
tív, új kamaraszínház, ahol egy-
szerre négy helyen is lehet elő-
adásokat tartani. Lesz benne iro-
dalmi kávéház, stúdió, és házi-
színpad is.

A megnövekedett feladatokat
jórészt fiatal erőkből álló társu-
lat látja el. Idezzük *Csaba Zita*
művészeti titkárt: „Öt évvel e-
előtt, — *Szegváry Menyhért* fő-
rendezővé való kinevezésekor —
indult el egy fiatalítási folya-
mat. Az akkor hozzánk szerző-
dött fiatalok ma már a színház
meghatározó tagjai közé tarto-
znak.”

K. P.

Szép siker volt

Kultúránk követi Csehszlovákiában

Vasárnap véget ér a magyar
kultúra napjainak rendezvény-
sorozata Csehszlovákiában. A
prágai Smetana Színházban ha-
talmas sikert aratott a Győri
Balett együttese, amely első ven-
dég szereplésével bizonyosan
meghódította a csehszlovák fő-
város közönségét. A lelkes kö-
zönség a szombati előadás vé-
gén szünni nem akaró taps-
viharral és dübörgő éljenzéssel
fejte ki elismerését *Markó*
*Iván*nak, az együttes vezetőjének

és a bemutatott táncok koreog-
ráfuszának, nemkülönben *Ladá-
nyi Andráknak*, aki vágyáslatos
mozgásával mind a négy részt
végigtáncolva oroszlánrészt vál-
lalt a produkcióból. A műsoron
szerepelt: A Nap szerettél, *Carl*
Orff *Carmina Burana*-ja, a
Mechanikus kert *Szabados*
György zenéjére, valamint *Ravel*
Bolero-ja, s a megszokott össze-
állítását még kiegészítették egy
némi képp klasszikus jellegű pas-
de deux-val: *Wagner* *Tristán* és

Izoldájának nyitányával, amely-
ben *Ladányi Andrea* partnere
Kiss János volt. Vasárnap este
a Győri Balett ugyanezzel a
műsorral zárta le a csehszlová-
kiai magyar kulturális napokat.

A budapesti *Katona József*
Színház már szombaton befe-
jezte csehszlovákiai vendégse-
replését: a pozsonyi *Hviezdoslav*
Színházban *Csehov* *Manó*-ját ad-
ták elő.
(MTI)

Makk Károly hatvanéves

Bár a Filmvilág decemberi
számában megjelent interjúja-
ban Makk Károly eljátszik a
gondlattal, hogy talán nem is
1925-ben, hanem 1926-ban szü-
letett, s emellett a pontos szü-
letésnapja is bizonytalan, az új-
ságról nem tehet mást, mint
elfogadja a hivatalos lexiko-
nok, a hivatalos nyilvántartá-
sok állítását: Makk Károly
magyar filmrendező éppen ma
hatvanéves. Valljuk be, nem
könnyű elhinnünk ezt a hat
évtizedet — s aligha tévedünk
nagyot, ha úgy gondoljuk, hogy
Makk Károly sem tulajdonít
túlzottan nagy jelentőséget e
kereke évfordulónak. Arra még-
is jó alkalom ez az évforduló,
hogy kimondjuk azt, ami az
egyes kritikáinkban, konkrét
produkciókhoz kapcsolódó írá-
sainkban többnyire kimondat-
lan maradt: hogy három és
fél évtizedes filmrendezői je-
lenlétével Makk Károly a fel-
szabadulás utáni magyar film-
művészet egyik meghatározó
egyénsége, a szakma olyan
mestere, akit a folyamatos,
szakmailag megbízható, a szó
nemes értelmében professzio-
nista munka jellemez. Dívatok
és irányzatok jönnek és men-
nek, hatásuk alól Makk sem
vonja ki magát teljesen, de
munkáideve, örökös művészi
készenléte minden hullám csü-
csán és esetleges mélyén egy-
aránt töretlen marad.

Legsikeresebb filmjei közül
elsőként talán az 1958-as *Ház*
a sziklák alatt című alkotá-
sát kell megemlíteni, mely a
megújuló (vagy inkább önma-
gára igazán először találó) ma-

gyar filmművészet egyik első
remekbe készült, emlékezetes
szépségű munkája: s a három
évtől később született *Megszál-
lottak*, a dokumentarista
irányzatok iskolateremtő „ar-
chetipusát”. (Magam is talál-
koztam fiatal ausztrál filmör-
telésszel, aki, anélkül, hogy a
rendező nevét ismerte volna,
ezt tartotta minden idők leg-
jobb magyar filmjének. Talán
túlzott, de őszintén mondtam.)
Másképp évtizede már annak is,
hogy elkészült a *Szerelmem*,
Darvas Lili, *Törőcsik Mari* és
Darvas Iván oly magas szín-
tű főszereplésével. Az *Egymás-
ra nézve* (1982) kétszeresen is
új hangot ütött meg a magyar
filmművészetben, s a temati-
kai érdekességen túl a színész-
vezetés is a szakma magas-
iskoláját jelentette.

H. Gy.